

ANAYASA

***Türkiye Cumhuriyeti
Anayasaları***

ANAYASACILIK

- Devlet yetkisini kullanan kişiler, seçilmiş olsalar bile, toplumu yönetirken tam anlamıyla serbest mi olacaklardır?
- Siyasi iktidarın yetkileri sınırlı mı sınırsız mı olmalı?

- Devleti yönetme yetkisini ele geçiren siyasi iktidarın, bu yetkiyi nasıl ve hangi ölçülerde kullanacağını belirleyen hukuk kuralları, **anayasacılık** olgusunu ortaya çıkartmıştır.

Anayasanın yanı sıra;

- **Siyasi iktidarı sınırlandıran diğer kurumlar:**
 1. Sendika, dernek vb örgütler
 2. Diğer devletlerle yapılan anlaşmalar
 3. Uluslar arası örgütler (ILO, BM, UNESCO vb)

ANAYASA

- Bir devletin şeklını, işleyişini, yapısını, devlet güçlerinin (yasama, yürütme ve yargı) nasıl oluşacağını ve kullanılacağını, devletin vatandaşlara ve vatandaşların devlete karşı olan hak ve ödevlerini belirleyen, temel yazılı ya da yazısız hukuk kurallarıdır.

ANAYASALARDA BULUNMASI GEREKEN 3 TEMEL İLKE

1. Ülkeyi yönetenlerin iş başına geliş şekilleri (seçim vb.). Anayasada olması gereken bu ilke, o toplumun demokratik olup olmadığını ortaya koyar.
2. Siyasi iktidarı kullanacak organların, kurum ve kuruluşların hangileri olduğu ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri (yasama-yürütme-yargı)

3. Devletin vatandaşlara, vatandaşların da devlete karşı olan hak, görev ve sorumlulukları

Bu ilkeler ve uygulamaları, bir devletin demokratik olup olmadığı hakkında temel bir bilgi verir.

Anayasacılığın Kısa Tarihçesi

- Kralların ülke yönetimindeki yetkilerinin kısıtlanması çabası yazılı olarak ilk kez İngiltere'de 1215 yılında *Magna Carta* (Büyük Ferman) ya da **Magna Carta Libertatum** (Büyük Özgürlükler sözleşmesi) ile başlamıştır.
- Bu ferman tarihte ilk kez bir kralın (Yurtsuz John) yetkilerini kısıtlamıştır.

Gloucestre

et omnia in articulo p[ro] d[omi]no concen-
ta facient et exequentur no[n] obstan-
te q[uo]d articulus iste in omnib[us] cu[m]
deo factus Gloucestre no[n] concordat

Explicunt articuli Gloucestre
Inueniuntur explanationes eor[um]dem

Primo d[omi]ni p[ro] d[omi]na de
gem et iustis suos fac-
turus quosdam expla-
nationes quosdam ay-
tidore superius portore
videt ad p[ri]mum articulum ubi illi
qui h[ab]ent ingressu[m] p[ro] diffidam
cuiusdam dampna sua a tempore
facto publico eodem modo
de h[ab]e de ingressu sup[er] diffidam
De dampnis in omnib[us] h[ab]it[us] e-
moris antecessoris consanguini-
tatis aut[em] et p[ro]p[ri]o De uicisio-
ne vel de factis p[ro] quodamq[ue]
h[ab]e cuiusdam dampna sua post
impetitionem h[ab]eant cor[um] eos qui

1. Her Őeyden önce, Tanrı'nın önünde diz çöktük ve bizim ve varislerimiz için İngiliz Kilisesinin sonsuza dek özgür olduğunu, haklarına eksiksiz bir şekilde, özgürlüklerine de kısıtlanmadan sahip olması gerektiğini bu sözleşme ile teyit ettik. İngiliz Kilisesi için çok önemli ve gerekli görülen seçim özgürlüğünü, baronlarla aramızda çıkan ihtilaftan önce, tamamen kendi irademize dayanarak kabul etmemizden ve efendimiz Papa III. Innocent tarafından da tasdiklerini aradığımız bu sözleşmeyi onaylamamızdan doğacak her Őeyin, aynen korunmasını diliyoruz. Bu sözleşmeye biz uyacağız; varislerimizin de sonsuza kadar samimiyetle bu sözleşmeye uyacaklardır. AŐağıda sıralanan tüm özgürlüklere bizim ve varislerimizin sahip olmasını ve olmaya devam etmesini krallığımızın bütün özgür insanlarına kabul ettirdik. Bu bizim ve varislerimiz tarafından onlara ve onların varislerine de kabul ettirilmiş sayılmalıdır.

- Vatandaşların özgürlüklerini belirlemekten çok, toplum güçleri arasında bir denge kuran Magna Carta, kralın sonsuz olan yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlamıştır. Magna Carta'nın 39. maddesinde yer alan;
 - "Özgür hiç kimse kendi benzerleri tarafından ülke kanunlarına göre yasal bir şekilde muhakeme edilip hüküm giymeden tutuklanmayacak, hapsedilmeyecek, mal ve mülkünden yoksun bırakılmayacak, kanun dışı ilan edilmeyecek, sürgün edilmeyecek veya hangi şekilde olursa olsun zarara uğratılmayacaktır"

- Osmanlı İmparatorluğunda ise padişahın yetkilerini kısıtlayan ilk belge 1808 yılında 2. Mahmut'un imzaladığı ***Sened-i İttifak'tır.***

Sened-i İttifak'ın maddeleri kısaca şöyledir:

- 1- Padişahın emirlerinin her yerde tatbik edileceği, âyânların padişaha sadakatte kusur etmeyeceği,
- 2- Asker toplamakta âyânların yardımdı olacağı,
- 3- Devlete dair vergilerin muntazam toplanacağı,
- 4- Sadâret makamının kanun ve adalete uygun emirlerine itaat edileceği,
- 5- Devlet erkânı gibi, âyânların da bu ittifaka riayet edeceklerine, riayet etmeyenlerin tedip edileceği,
- 6- İstanbul'da yeniçeri ve sair ocaklarda isyan çıktığı takdirde âyânların da gelip hiçbir ayrılık gözetmeden isyanların bastırılmasına yardımcı olacakları,
- 7- Halktan ağır vergi toplanmaması.

Modern anayasalar

- Siyasi iktidarların yetkilerinin sınırlanmasının yanısıra,
- Devletin şeklini, biçimini, işleyişini
- Devlet ile vatandaşlar arasındaki hak ve sorumlulukları belirleyen
- Kişi hak ve özgürlüklerini güvenceye alan yazılı belgeler 18. yüzyılda başlar.

Modern Anayasaların Başlangıcı

- 4 Temmuz 1776 K. Amerika'da yayınlanan Bağımsızlık Bildirgesi (tarihteki en eski ve ilk yazılı anayasa)
- ***"Bütün insanların eşit yaratıldıklarına; yaratıcıları tarafından onlara hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkı gibi geri alınamaz bazı haklar verildiğine inanıyoruz".***

- Temel insan haklarını içermesi bakımından 1789 Fransız Devriminden hemen sonra kabul edilen ***İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi*** en önemli adımdır.

Madde 1 İnsanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak faydaya dayanabilir.

Madde 2 Her bir politik birleşmenin amacı; doğal ve dokunulamaz insan haklarını korumaktır. Bunlar; özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkıdır.

Madde 3 Egemenliğin temeli, esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz.

Madde 4 Özgürlük başkalarına zarar vermeden istediğini yapabilmektir: Her bir insanın doğal haklarını kullanması da toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını garanti altına alacak sınırlar içindedir. Bu sınırlar da sadece yasalarla belirlenebilir.

Madde 5 Yasa sadece topluma zarar verebilecek eylemleri yasaklar. Yasaların yasaklamadığı hiçbir şey engellenemez ve kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya da zorlanamaz.

ANAYASALARIN ÇEŞİTLERİ

1. *Yazılı Olup Olmadıklarına Göre Anayasalar*

- a) Yazılı Anayasalar: Devletin şekli, biçimi, işleyişi, vatandaşlarla devlet arasındaki ilişkiler, yazılı bir metinde toplanmış, bu metin meclis tarafından kabul edilerek halk tarafından da onaylanmıştır.(İtalya, Fransa, Türkiye)

b) Yazılı Olmayan Anayasalar: Devletin işleyişi, düzeni gibi temel toplumsal ve siyasal kurallar ve kuruluşlar, geleneklerle değişmemesine yerleşmiştir. (İngiltere, Kanada, Y. Zelanda)

2. *Deđiřtirilebilirliklerine Göre Anayasalar*

a) Kolay Deđiřtirilebilen Anayasalar:

Yazılı metin halinde olmasına karşın normal bir yasa hangi yöntemlerle çıkarılıyor ve değiştiriliyorsa, anayasa da aynı yöntemle değiştirilebilir.

(Bklgen ya da yumuřak anayasalar da denir)

b) Değiştirilmesi Güç, Sert Anayasalar :

Özellikle bazı maddeler üzerindeki değişiklikler, normal yasalar dışında bazı koşullara bağlanmış, dahası bazı temel maddelerinin değiştirilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

T. C. Anayasasının herhangi bir maddesinin değiştirilme teklifi, meclis üye sayısının 1/3'nin teklifi ile mecliste iki kez görüşülerek, üye tam sayısının 3/5 kabulü ile mümkündür.

ANAYASANIN DEĞİŞMEZ MADDELERİ

1) Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

2) Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

3) Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçe'dir.

Bayrağı şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Milli marşı "İstiklal Marşı" dır. Başkenti Ankara'dır.

4) Anayasanın 1 nci maddesindeki devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2 nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3 ncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

3. *İçeriklerine Göre Anayasalar*

- a) Dar Kapsamlı Çerçeve Anayasalar: Toplum ve düzeniyle ilgili temel kuralları ana hatları ile düzenlenmiş olup fazla ayrıntıya gitmemiş, öteki ayrıntılı düzenlemeleri yasalara bırakmıştır. (ABD)
- b) Geniş Kapsamlı Anayasalar: Çok şeyi düzenleyen, uzun metinler halindeki ve çok maddeden oluşan anayasalardır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARI

1. 1921 Yılına Kadar Olan Dönem

- 1808 Sened-i İttifak
- 1839 Tanzimat Fermanı
- 1856 Islahat Fermanı
- 1876-1909 Kanun-i Esasi

2. 1921-1924 Anayasaları

3. 1961 Anayasası

4. 1982 Anayasası

1921 Anayasası

- 1920-24 arasında çıkarılan 20 kadar yasa ve kararnameleri içerir.
- Padişahlık yerine meclis hükümeti sistemini getirmiştir.
- TBMM'nin üstünde hiçbir güç yoktur.
- Yasama-yürütme-yargı güçleri tek mecliste toplanmıştır

1924 Anayasası

- Kişi hak ve özgürlüklerinden bahseden 20 madde vardır.
- 1. maddesindeki **Türkiye devletinin cumhuriyet olduğu** hükmünün değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği hükme bağlanmıştır.
- Geniş kapsamlı ve sert bir anayasadır.

1961 Anayasası

- Hazırlanış ve içerik açısından öncekilerden farklıdır.
- Batı demokrasilerindeki çoğulculuk ve katılımcılık gibi temel ilkeleri getirmek istemiştir.
- **Anayasa Mahkemesi** kurulmuştur. Görevi, siyasi iktidarların çıkardığı yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek, keyfi yönetimlere sınırlar getirmek.

- 1924 Anayasası meclisin üstünlüğünü benimser. Oysa 1961 Anayasası ***egemenliğin kayıtsız şartsız millette olduğunu*** ve egemenliği gene milletin ***anayasa kuralları içinde yetkili organları aracılığıyla kullanacağını*** hükme bağlamıştır.
- Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi söz konusudur.
- Kişi hak ve özgürlüklerine geniş yer verilmiştir. Toplumsal katmanlara örgütlenme hakkı tanınmıştır.

1982 Anayasası

- 1961 anayasasına tepki olarak hazırlanmıştır.
- Kişi hak ve özgürlüklerine büyük sınırlamalar getirmiş, siyasi iktidarların hareket alanını genişletmiştir.
- 1961 anayasası ile topluma kazandırılan birçok siyasal, toplumsal ve hukuksal haklar, 1982 anayasası ile büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.
- Politika ile ilgilenmek siyasi partiler dışında tüm toplumsal örgütlere ve her düzeydeki katmanlara yasaklanmıştır.

BENZERLİKLER

1. Her iki anayasa da askeri müdahaleler sonucu hazırlandı
2. Her iki anayasa da halk oyuna sunulularak kabul edildi.
3. Her iki anayasayı inceleyen ve kabul eden kurucu meclisler, seçimler sonucu değil, askeri yönetimlerin görevlendirmesi sonucu oluştu.
4. Kurucu meclislerin hükümetleri düşürebilme ve denetleyebilme yetkisi yoktu.

5. 1960 ihtilalinde askerlerden oluşan ekibin adı Milli Birlik Komitesi, 1980'de Milli Güvenlik Konseyidir.

6. İhtilalleri yapan gruplar bunlardı. Bu ekipler anayasalara son şeklini vermek dahil olağanüstü yetkilerle donatılmışlardı.

Farklılıklar

1. 1961 de oluşturulan kurucu meclis, büyük ölçüde toplumsal katmanların temsilcilerinden oluşuyordu.

Oysa, 1982 deki kurucu meclis üyeleri, illeri temsilen askeri konseyce atanmıştır.

2. 1961 anayasasının halk oyuna sunulması sırasında siyasi partiler kamuoyu oluşturmuşlardır.

Oysa, 1982 anayasası için yapılan halk oylaması tek yanlı ve askeri yönetimin propagandası sonucu yapıldı.

3. 1961 anayasası hak ve özgürlükler anayasası sayılmasına karşın, 1982 anayasası hak ve özgürlükleri ortadan kaldıran ya da kısıtlayan bir anayasadır.

4. 1961 anayasası, katılımcı, çoğulcu ve parlamenter demokrasiyi geliştirici ilkeler içermesine karşın, 1982 anayasası yürütmeyi güçlendirici özellikler taşır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ali Öztekin, Siyaset Bilimine Giriş. Siyasal Kitabevi.
- Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi.